

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ

Bihola Simaben Manuji.

Ph.D. Scholar

M.com., M.ed., G-slet

Department of Education

Gujarat Vidyapith, Ahmedabad.

❖ સારાંસ(Abstract)

- ❖ પ્રસ્તુત અભ્યાસ પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા સંદર્ભે શિક્ષકોના શું અભિપ્રાયો છે ? તે જાણવાના સંદર્ભે તથા અભ્યાસક પ્રાથમિક શિક્ષણ અંતર્ગત ચાલતી સરકારી યોજનાઓ જેવી કે, કસ્તુરબા ગાંધી બાલિકા વિદ્યાલય, સ્પેસિયલ ટ્રેનીંગ પ્રોગ્રામ યોજનાઓમાં ફરજ બજાવેલ હોવાથી પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા માટે ગણા પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે તેથી અભ્યાસક પણ આ વિચારથી નાનકડો પ્રયત્ન થકી પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા જાણવા માટે આ અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો. અભ્યાસકે સમસ્યાના સમાધાન માટે હેતુઓને આધારે અભ્યાસ પ્રશ્નોની રચના કરી હતી. વ્યાપવિશ્વ તરીકે દહેગામ તાલુકાની 206 પ્રાથમિક શાળાની પસંદગી યાદચ્છિક નમૂના પ્રયુક્ત પૈકી લોટરી પદ્ધતિ અંતર્ગત ચિઠ્ઠી ઉપાડી 40 શાળાઓમાંથી 240 શિક્ષકોની પસંદગી સ્તરીકૃત યાદચ્છિક પદ્ધતિથી કરવામાં આવી હતી. પ્રસ્તુત સંશોધનમા વર્ણનાત્મક સંશોધન પદ્ધતિઓ પૈકીની સર્વેક્ષણ પ્રકારની પદ્ધતિ પસંદ કરવામાં આવી હતી. અભ્યાસકે પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાય જાણવા માર્ગદર્શક અને તજજ્ઞોની સલાહ લઈ સ્વ-રચિત અભિપ્રાયવલીની રચના કરવામાં આવી હતી. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં શિક્ષકોએ સંમતિ દર્શક માત્રાને આધારે આપેલ અભિપ્રાય એ પાયાની વિગતો છે તેના પરથી વિવિધ હેતુને આધારે માહિતીનું વર્ગીકરણ કરી આવૃત્તિ વિતરણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. તે પરથી દરેક વિધાન પ્રમાણે કાઈ-વર્ગ અને સરેરાશ ભારાંક શોધવામાં આવ્યો હતો. આ રીતે માહિતીનું પૃથક્કરણ કર્યા બાદ સાર્થકતાની કક્ષા નક્કી કરવામાં આવી હતી. તે પરથી માહિતીનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં આપેલા હેતુઓના આધારે દરેક વિધાનનો કાઈ-વર્ગ સતમાન અને સરેરાશ શોધવામાં આવ્યો હતો. **પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા, અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા, શિક્ષણમાં થતા ફેરફારો, સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ, શાળાનું ભાવાવરણ, ભૌતિક સુવિધાઓ, શૈક્ષણિક સુવિધાઓ વગેરે અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયો જાણવા મળ્યા હતા.**

❖ પ્રસ્તાવના

શિક્ષણને માનવ વિકાસનું એક અગત્યનું પરિબળ ગણવામાં આવે છે તેથી આપણા દેશના વિકાસની યોજનાઓમાં શિક્ષણને ઉત્તરોત્તર મહત્વનું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. આઝાદી પછી ભારતમાં લોકજાગૃતિની સાથે શિક્ષણના વિકાસને સૌપ્રથમ પ્રાધાન્ય અપાયું. દેશના દરેક નાગરિક સુધી પાયાનું શિક્ષણ પહોંચે તે બાબતે અગ્રીમતા આપવામાં આવી. નિરક્ષરતા નાબૂદી માટે સરકારે પ્રાથમિક શિક્ષણના સાર્વત્રિકરણ પર ખુબજ ભાર મૂક્યો છે. શિક્ષણનું મહત્વ ક્રમશઃ સૌને સમજાવા લાગ્યું શિક્ષણને માનવ જીવન વિકાસમાં તેજસ્વી તારક જ નહીં પણ પ્રકાશમાન સૂરજ છે એ વાત સૌ કોઈ સ્વીકારે છે ત્યારે જ્યોહન ડ્યુઈ કહે છે કે કેળવણીએ અનુભવના નવનિર્માણ અને પૂનઃનિર્માણની પ્રક્રિયા છે. પ્રજાના ભૂતકાળના અનુભવો અને નૂતન અનુભવોની પ્રક્રિયા છે.

નાનું બાળક શાળામાં જાય ત્યારે નવું નવું જાણવાની ઈચ્છા તેને જે જ્ઞાન કે માહિતી આપવામાં આવી છે તેને તે તરત જ ગ્રહણ કરી લે છે. ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે “કુમળી વેલને આપણે જેમ વાળીએ તેમ વળે છે, એવું જ કંઈક નાના ફૂલ જેવા કુમળા બાળકોની બાબતમાં જોવા મળે છે. વિજ્ઞાન પણ કહે છે કે બાળકના જન્મ પછીના ૧૦ થી ૧૨ વર્ષનો ગાળો મહત્તમ વિકાસનો હોય છે. તેથી આજ શાળાના શિક્ષકના શિરે બાળકના વિકાસની મોટી જવાબદારી મુકાયેલી છે. આ સમગ્ર શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી બંને કેન્દ્રસ્થાને હોય છે. શિક્ષક વિદ્યાર્થીના ભાવીનો ઘડવૈયો છે કોઠારી કમિશન ૧૯૬૪ માં કહ્યું છે કે “ભારતનું ભાવિ એના વર્ગખંડમાં ઘડાઈ રહ્યું છે.” વિદ્યાર્થીના સર્વાંગી વિકાસમાં શિક્ષક મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. આજના હરિફાઈના યુગમાં વિદ્યાર્થીઓ ને દરેક બાબતમાં શિક્ષકોના મદદની જરૂર પડે છે. તેમજ આજનું શિક્ષણ જ્યારે બાળકેન્દ્રી બનાવવામાં આવ્યું છે ત્યારે બાળકો નો સંપૂર્ણ વિકાસ થાય સર્વાંગી વિકાસ થાય એ જરૂરી નથી પણ આવશ્યક બની જાય છે

શિક્ષણના મહત્વ સાથે શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં ગુણવત્તા એ ખૂબ જ મહત્વનું પરિબળ બની ચૂક્યું છે. શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં ગુણવત્તા લાવવા માટે અનેક પંચો દ્વારા વિવિધ ભલામણો કરવામાં આવી હોવા છતાં શિક્ષણ પ્રક્રિયામાં સંપૂર્ણ ગુણવત્તા મેળવી શક્યા નથી આથી પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા અંગે ગાંધીનગર જિલ્લાના પ્રાથમિક શિક્ષકો કેવા અભિપ્રાય ધરાવે છે તે જાણવા માટે આ સમસ્યા પસંદ કરવામાં આવી હતી.

❖ સમસ્યા કથન

પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ

❖ પદોની વ્યવહારિક વ્યાખ્યા

❖ ગુણવત્તા

કોઈ એક વસ્તુના સ્વરૂપ, પ્રકાર અથવા લાક્ષણિકતા તે જ પ્રકારની અન્ય વસ્તુઓ સાથેની તુલના હોય તેવા કિસ્સાઓ પૂરતું એ મર્યાદિત યીજવસ્તુને ઉત્કૃષ્ટતાની માત્રા કે કક્ષા. ગુણવત્તા એટલે ઉત્કૃષ્ટતાની ઉત્તમ કક્ષા.

❖ પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા

શિક્ષણમાં ગુણવત્તા એ કયા પ્રકારનો માનવ નિર્માણ કરે છે તેના દ્વારા નક્કી થાય છે. પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા એટલે પ્રાથમિક શિક્ષણ અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા, શાળામાં થતા ફેરફારો, શિક્ષણની ભૌતિક સુવિધા, શાળાનું ભાવાવરણ, શાળાના શૈક્ષણિક સાધનો અને શાળામાં ચાલતી સહ-અભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ જેવા ઘટકોને સામેલ કરી પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા અંગેના અભિપ્રાયો મેળવવા.

❖ અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા

અધ્યયન અધ્યાપન એટલે ભણવા ભણાવવા કે શીખવા શીખવવા માટેની પ્રક્રિયા.

શિક્ષક વર્ગમાં અધ્યાપન કાર્ય કરતી વખતે વિદ્યાર્થીઓના વર્તનમાં અપેક્ષિત પરિવર્તન લાવવા શિક્ષક વિવિધ પ્રકારની પ્રતિક્રિયા કરે છે જેને અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા કહે છે. જેમ કે, અધ્યયન અધ્યાપનની નવી નવી પદ્ધતિઓ અપનાવવી, તજજ્ઞોનું માર્ગદર્શન ગોઠવવું, કમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ કરવો, શૈક્ષણિક સાધનોનો ઉપયોગ કરવો, વાસ્તવિક અનુભવો પુરા પાડવા, શૈક્ષણિક સ્પર્ધાનું આયોજન કરવું, યોગ્ય પરીક્ષા પદ્ધતિ અપનાવવી, અધ્યાપન સાથે પ્રાકૃતિક અનુભવો સાંકળવા, સંશોધન કાર્ય કરવું જેવા ઘટકોને સામેલ કરી અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા અંગે શિક્ષકોનો અભિપ્રાયો મેળવવા.

❖ શિક્ષણમાં થતા ફેરફારો

શિક્ષણમાં થતા ફેરફારો એટલે કે અગાઉના સમયે જે પ્રક્રિયા પ્રમાણે શિક્ષણ અપાતું જેનું મૂલ્યાંકન થતું એવા શિક્ષણના નિયમો હતા. અને તેમાં અત્યારના સમયમાં જે ફેરફારો કરવામાં આવે છે તે અંગેના શિક્ષકોના અભિપ્રાય મેળવવા જેમકે વિદ્યાર્થીઓને શારીરિક કે માનસિક ઈજા ન આપવી, દર વર્ષે ગુણોત્સવ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવું, શાળામાં સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન કરવું, પરીક્ષાના આધારે શિક્ષકોની ભરતી કરવી, કોમ્પ્યુટરની પરીક્ષા, બાળકો માટે કોમ્પ્યુટર શિક્ષણ, વિદ્યાર્થીને નાપાસ ન કરવા, એસ.એમ.સી.ની રચના કરવી, શાળાને ગ્રેડ આપવાની પદ્ધતિ, વાંચે ગુજરાત જેવા ઘટકોને આધારે શિક્ષણમાં થતા ફેરફારો અંગેના અભિપ્રાયો મેળવવા.

❖ સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ

“અભ્યાસની સાથે કરવામાં આવતી ઈતર પ્રવૃત્તિઓ એટલે સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ”

❖ જેમ કે, સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમો, નાટકો, પ્રવાસ-પર્યટનો અને સંસ્થાની મુલાકાત, સામૂહિક રમતો રમવી, ઉત્સવોની ઉજવણી કરી વિવિધ પર્વોની ઉજવણી કરવી, પ્રાર્થના સભાનું આયોજન કરવું, નેતાઓની જન્મ જયંતીની ઉજવણી કરવી, વિજ્ઞાન મેળાનું આયોજન કરવું, રમત ગમત સ્પર્ધાઓનું આયોજન કરવું વગેરે પ્રવૃત્તિઓના આયોજન જેવા ઘટકો ને આધારે સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ અંગેના અભિપ્રાયો મેળવવા

❖ શાળાનું ભાવાવરણ

શાળાનું ભાવાવરણ એટલે શાળાનું પરિસર શાળાનું વાતાવરણ. જેમ કે, શાળાનું શાંત વાતાવરણ, વિશાળ જગ્યા, બાગ તેમજ સ્વચ્છ વિસ્તાર, દિવાલની વ્યવસ્થા, કચરાપેટીની વ્યવસ્થા, ફરિયાદ પેટીની વ્યવસ્થા જેવા ઘટકો દ્વારા શાળાના ભાવાવરણ અંગેના અભિપ્રાયો મેળવવા.

❖ ભૌતિક સુવિધાઓ

ભૌતિક સુવિધાઓ એટલે કે શાળામાં પૂરી પાડવામાં આવતી સાધનસામગ્રીની સુવિધાઓ. જેમ કે, વર્ગખંડોની સુવિધા, પીવાનાં પાણી સાથે આરો પ્લાન્ટની સુવિધા, ફર્નિચરની વ્યવસ્થા, લાઇબ્રેરી, પ્રયોગશાળા, કોમ્પ્યુટરની વ્યવસ્થા, સ્માર્ટ ક્લાસની સુવિધા, પ્રાર્થનાખંડ, કાર્યાલય, બુલેટિન બોર્ડ તેમજ વિવિધ સાધનોની ગુણવત્તા જેવા ઘટકો દ્વારા ભૌતિક સુવિધા અંગેના અભિપ્રાયો મેળવવા

❖ શૈક્ષણિક સાધનો

શૈક્ષણિક સાધનો એટલે શીખવા શીખવવામાં ઉપયોગી સામગ્રી એ માત્ર શૈક્ષણિક સાધનો જ નહીં પરંતુ માનસિક પ્રક્રિયા શારીરિક પ્રક્રિયા અને ભૌતિક સાધનોનો સમાવેશ કરી શકાય છે. જેમ કે, ચાર્ટ, નકશા, મોડલો, પાઠ્ય પુસ્તકો, સંદર્ભ ગ્રંથો, કોમ્પ્યુટરની સુવિધા, એલ.સી.ડી., પ્રોજેક્ટરની વ્યવસ્થા, ટ્રશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનો, શબ્દકોશ, રમતના સાધનો, સામયિક પત્રો, સમાચાર પત્રો, વાર્તાસંગ્રહો, સામાન્ય જ્ઞાનના પુસ્તકો, વિજ્ઞાન પ્રયોગના સાધનો, શારીરિક રીતે નબળા બાળકોને વિશેષ સુવિધાઓ, ગણિતના સાધનો જેવા ઘટકો દ્વારા શૈક્ષણિક સાધનો અંગેના અભિપ્રાયો મેળવવા.

❖ પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા

ટૂંકમાં પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા એટલે અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા શિક્ષણમાં થતા ફેરફારો, સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ, શાળાનું ભાવાવરણ, સુવિધાઓ અને શૈક્ષણિક સાધનોનો સરવાળો એટલે પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા.

❖ અભ્યાસના હેતુઓ

પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ગુણવત્તા સુધારવા અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ કરવા માટે સંશોધકે આ પ્રમાણેના હેતુઓ લીધા હતા.

- અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયો જાણવા.
- પ્રાથમિક શિક્ષણમાં થતા ફેરફાર અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયો જાણવા.
- પ્રાથમિક શાળામાં ચાલતી સહ-અભ્યાસિક પ્રવૃત્તિ અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયો જાણવા.
- પ્રાથમિક શાળાના ભાવાવરણ અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાયો જાણવા.
- પ્રાથમિક શિક્ષણમાં ભૌતિક સુવિધા અંગેના અભિપ્રાયો જાણવા.
- પ્રાથમિક શાળાના શૈક્ષણિક સાધનો અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાય જાણવા

❖ અભ્યાસના પ્રશ્નો

પ્રસ્તુત સંશોધનના હેતુઓના આધારે નીચે મુજબ અભ્યાસ પ્રશ્નો રચવામાં આવ્યા હતા.

- શિક્ષકોના મતે પ્રાથમિક શાળામાં કઈ કઈ અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા ઉપયોગમાં લેવાતી હશે ?
- શિક્ષકોના મતે પ્રાથમિક શિક્ષણમાં કેવા કેવા ફેરફારો થતા હશે ?
- પ્રાથમિક શિક્ષકોના મતે પ્રાથમિક શાળાની ભૌતિક સુવિધાઓ કેવી હશે ?
- શિક્ષકોના મતે પ્રાથમિક શાળામાં શૈક્ષણિક સાધનો કયા કયા હશે ?
- શિક્ષકોના માટે પ્રાથમિક શાળાનું ભાવાવરણ કેવું થશે ?
- શિક્ષકોના મતે પ્રાથમિક શાળામાં કયા કયા પ્રકારની સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ ચાલતી હશે ?

❖ સંશોધન ક્ષેત્ર

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા જાળવવાની હોવાથી આ સંશોધન પ્રાથમિક શિક્ષણ ક્ષેત્રને સ્પર્શતું હતું, પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અભિપ્રાયોનો માપન કરવાનો હોવાથી તે મનોવૈજ્ઞાનિક માપન ક્ષેત્રને સ્પર્શતું હતું.

❖ સંશોધનના પ્રકાર

પ્રસ્તુત સંશોધન વર્તમાન સમસ્યાના ઉકેલ અર્થે હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો માટે તેને વ્યવહારિક સંશોધન કહી શકાય..

❖ સંશોધનની પદ્ધતિ

પ્રસ્તુત સંશોધનના વર્ષનાત્મક સંશોધન પદ્ધતિઓ પૈકીની સર્વેક્ષણ પ્રકારની પદ્ધતિ પસંદ કરવામાં આવી હતી.

❖ અભ્યાસનો વ્યાપવિશ્વ અને નિદર્શ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે દહેગામ તાલુકાની 206 પ્રાથમિક શાળાની પસંદગી યાદચ્છિક નમૂના પ્રયુક્ત પૈકી લોટરી પદ્ધતિ અંતર્ગત ચિઠ્ઠી ઉપાડી 40 શાળાઓમાંથી 240 શિક્ષકોની પસંદગી સ્તરીકૃત યાદચ્છિક પદ્ધતિથી કરવામાં આવી હતી.

❖ અભ્યાસનું ઉપકરણ

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અભ્યાસકે પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અંગે શિક્ષકોના અભિપ્રાય જાણવા માર્ગદર્શક અને તજજ્ઞોની સલાહ લઈ સ્વ-રચિત અભિપ્રાયવલીની રચના કરવામાં આવી હતી.

❖ માહિતીનું પૃથક્કરણ અને અર્થઘટન

પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં શિક્ષકોએ સંમતિ દર્શક માત્રાને આધારે આપેલ અભિપ્રાય એ પાયાની વિગતો છે તેના પરથી વિવિધ ચલને આધારે માહિતીનું વર્ગીકરણ કરી આવૃત્તિ વિતરણ તૈયાર કરવામાં આવી હતી. તે પરથી દરેક વિધાન પ્રમાણે કાઈ-વર્ગ અને સરેરાશ ભારાંક શોધવામાં આવ્યો હતો. આ રીતે માહિતીનું પૃથક્કરણ કર્યા બાદ સાર્થકતાની કક્ષા નક્કી કરવામાં આવી છે. તે પરથી માહિતીનું અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું હતું. પ્રસ્તુત અભ્યાસમાં આપેલા હેતુઓના આધારે દરેક વિધાનનો કાઈ-વર્ગ સતમાન અને સરેરાશ શોધવામાં આવ્યો હતો

❖ સંશોધનના તારણો

પ્રસ્તુત સંશોધનના અંતે સંશોધકને આ પ્રમાણે તારણો મળ્યા હતા

❖ અધ્યયન- અધ્યાપન પ્રક્રિયા

- અધ્યયન અધ્યાપનની નવી નવી પદ્ધતિઓનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે અંગે તજજ્ઞોનું માર્ગદર્શન ગોઠવવું જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 138(57.50%)અને અસંમતની સંખ્યા 40 (16.66%) જોવા મળી હતી.
- અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં કોમ્પ્યુટરનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 113(47.08%) અને અસંમતની સંખ્યા 27(11.25%) જોવા મળી હતી

- અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા દરમિયાન બાળકોના જૂથ પાડી ચર્ચાનું આયોજન કરવું જોઈએ જેમાં સંમત ની સંખ્યા 119(49.58%) અને અસંમતની સંખ્યા 59(24.58%) જોવા મળી હતી
- પરીક્ષાર્થીઓને પદ્ધતિમાં જે શીખવે તે જ મૂલ્ય તેવી પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 91 (37.91%) અને અસંમતની સંખ્યા 85 (35.41%) જોવા મળી હતી
- વિદ્યાર્થીઓને અભ્યાસક્રમ સાથે પ્રાકૃતિક અનુભવો સાંકળી અધ્યાપન કાર્ય કરવું જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 113 (47.08%) અને અસંમતની સંખ્યા 47(19.58%) જોવા મળી હતી
- અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયા દરમિયાન ક્ષમતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓ અંગેની માહિતી સંશોધન દ્વારા કરવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 109 (45.41%) અને અસંમતની સંખ્યા 62(25.83%) ટકા જોવા મળી હતી

❖ શિક્ષણમાં થતા ફેરફારો

- વિદ્યાર્થીઓની અધ્યયન પ્રત્યે નકારાત્મક વલણ ન ઉદભવે તે માટે શારીરિક કે માનસિક ઈજા ન આપવી જોઈએ જેમાં સંમત ની સંખ્યા 114 (47.50%) અને અસંમત ની સંખ્યા 55 (22.91) જોવા મળી હતી.
- પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધારવા માટે દર વર્ષે ગુણોત્સવ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવું જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 80 (33.33 ટકા) અને અસંમતની સંખ્યા 68 (28.33 ટકા) જોવા મળી હતી.
- પ્રાથમિક શાળામાં બાળકોની અધ્યયન ક્ષમતા ચકાસવા માટે સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 123 (51.25%) ટકા અને અસંમતની સંખ્યા 59 (24.16 ટકા) જોવા મળી હતી.
- શિક્ષકોની શિક્ષણ પ્રત્યેની અભિયોગ્યતા ચકાસવા પરીક્ષાના આધારે શિક્ષકોની ભરતી કરવી જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 104 (43.33) ટકા અને અસંમત ની સંખ્યા 77 (32.08%) જોવા મળી હતી
- પ્રાથમિક શાળા કક્ષાએ શાળા વ્યવસ્થાપન સમિતિની રચના કરવાથી પ્રત્યક્ષ હકીકત જાણવા મળશે જેમાં સંમત ની સંખ્યા 92 (38.33) ટકા તટસ્થની સંખ્યા 96 (40%))અસંમત ની સંખ્યા 52 (21.66 ટકા) જોવા મળી હતી.
- પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા સુધારવા માટે શાળાને ગ્રેડ આપવાની પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 91 (37.91%) અને અસંમતની સંખ્યા 73 (30.41%) જોવા મળી હતી.

❖ સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ

- પ્રાથમિક શાળામાં વિદ્યાર્થીઓને સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમો કરાવવા જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 138 (57.50) ટકા અને અસંમતની સંખ્યા 59 (24.58%) જોવા મળી હતી.
- પ્રાથમિક શાળામાં વિદ્યાર્થીઓને નવોદય વિદ્યાલય જેવી સંસ્થાઓની મુલાકાત કરાવવી જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 102 (45.50%) અને અસંમતની સંખ્યા 67 (27.91%) જોવા મળી હતી.
- પ્રાર્થના સંચાલનનું કાર્ય વિદ્યાર્થીઓને સમૂહમાં સોંપવું જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 118 (49.16%) અને અસંમતની સંખ્યા 65 (27.08%) જોવા મળી હતી.
- દેશના નેતાઓની જન્મ જયંતીની ઉજવણી કરી તેમના જીવન ચરિત્ર વિશે વિદ્યાર્થીઓને ઝાંખી કરાવવી જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 134 (55.83%) અને અસંમતની સંખ્યા 50 (20.83%) જોવા મળી હતી.
- શાળામાં રામ દુકાન ખોલી વિદ્યાર્થીઓના પ્રમાણિકતા વિકસાવવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 126 (52.50%) અને અસંમતની સંખ્યા 51 (21.25%) જોવા મળી હતી.
- પ્રાથમિક શાળાઓના રમતોત્સવન, વિજ્ઞાનમેળા અને બાળ મેળાઓનું આયોજન કરવું જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 104 (43.33%) અને અસંમતની સંખ્યા 83 (34.58 ટકા) જોવા મળી હતી.

❖ શાળાનું ભાવાવરણ

- શાળાની અધ્યયન અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં ખલેલ ન પહોંચે તે માટે વાતાવરણ શાંત હોવું જોઈએ. જેમાં સંમતની સંખ્યા 128 (53.33) ટકા અને અસંમતની સંખ્યા 60 (25%)જોવા મળી હતી.
- શાળામાં ઔષધીય બાગ અને ક્રિયન ગાર્ડનની સુવિધા કરવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 113 (47.08) અને અસંમત ની સંખ્યા 49 (20.41) % જોવા મળી હતી.
- શાળાની ફરતે દિવાલ ની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 117 (48.75) ટકા અને અસંમત ની સંખ્યા 70 (29.16)% જોવા મળી હતી.
- શાળાની આસપાસ વધુ પડતા વાહન વ્યવહારની અવરજવર ન હોવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 112 (46.67) ટકા અને અસંમત ની સંખ્યા 72 (30) ટકા જોવા મળી હતી.
- શાળાની આસપાસ કારખાના અને મિલો ના હોવા જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 132 (55) ટકા અને અસંમતની સંખ્યા 49 (21.41)% જોવા મળી હતી.
- વિદ્યાર્થીઓ પોતાની સમસ્યાઓ રજૂ કરી શકે તે માટે ફરિયાદ પેટીની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ જેમાં સંમતની સંખ્યા 124 (51.66) ટકા અને અસંમતની સંખ્યા 51 (21.25) ટકા જોવા મળી હતી.

❖ ભૌતિક સુવિધાઓ

- શાળામાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ને ધ્યાનમાં રાખી પુરતા વર્ગખંડોની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 140 (58.33) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 100 (41.67%) જોવા મળી હતી. અને તેનું ત મૂલ્ય 2.50 ટકા હતું જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક હતું તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં પીવાના પાણી સાથે આરો પ્લાન્ટ ની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનાર ની સંખ્યા 80 (33.33 ટકા) અને ના દર્શાવનારની સંખ્યા 160 (66.67%) જોવા મળી હતી અને તેનું ત મૂલ્ય -5.31 હતું. જે 1.96 કરતાં ઓછું હતું માટે સાર્થક નથી તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં ફર્નિચરની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 145 (60.42) અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 95 (39.58%) જોવા મળી હતી. અને તેનું ટી મૂલ્ય 5.76 હતું જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક હતું તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં લાયબ્રેરીની સુવિધા છે. જેમાં હાથ દર્શાવનાર ની સંખ્યા 166 (69.17) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 74 (30.83) ટકા જોવા મળી હતી અને તેનું ત મૂલ્ય 5.76 હતું. જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક હતું તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં પ્રયોગશાળા ની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનાર ની સંખ્યા 77 (32.08) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 163 (67.92)% જોવા મળી હતી અને તેનો ટી મૂલ્ય -5.62 ટકા હતું જે 1.96 કરતા ઓછું હતું માટે સાર્થક નથી તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં અપાતા સાધનો ગુણવત્તાયુક્ત છે. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 94 (39.17) ટકા અને ના દર્શાવનારની સંખ્યા 146 (60.83%) જોવા મળી હતી. અને તેનું ટી મૂલ્ય - 3.43 હતું જે 1.96 કરતા ઓછું હતું માટે સાર્થક નથી તેમ કહી શકાય.
- પ્રસ્તુત સંશોધનમાં ભૌતિક સુવિધા ઘટકમાં મોટાભાગે ના માં જવાબ આપનાર ની સંખ્યા વધુ હોવાથી પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અસરકારક નથી તેમ કહી શકાય.

❖ શૈક્ષણિક સાધનો

- શાળામાં પૂરતા ચાર્ટ, નકશા અને મોડેલોની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 137 (57.08) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 103 (42.92) ટકા જોવા મળી હતી અને તેનો ટી મૂલ્ય 2.19 હતું જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક હતું તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં પૂરતા પાઠ્યપુસ્તકો અને સંદર્ભગ્રંથોની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 167 (69.58%) અને ના દર્શાવનારની સંખ્યા 73 (30.42%) જોવા મળી હતી. અને તેનું ત મૂલ્ય 5.94 હતું. જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક છે એમ કહી શકાય.
- શાળામાં કોમ્પ્યુટરની સુવિધા છે. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 132 (55) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 108 (45%) જોવા મળી હતી. અને તેનું ત મૂલ્ય 1.56 હતું જે 1.96 કરતા ઓછું હતું માટે સાર્થક નથી તેમ કહી શકાય.

- પરીક્ષા પદ્ધતિમાં જે શીખવે તે જ મૂલવે તેવી પદ્ધતિ અપનાવવી જોઈએ. જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 89 (37.08) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 151 (62.96) ટકા જોવા મળી હતી. અને તેનું t મૂલ્ય -4.06 હતું. જે 1.96 કરતા ઓછું હતું માટે સાર્થક નથી તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં વિજ્ઞાન પ્રયોગના સાધનો આપવામાં આવેલ છે જેમાં હા દર્શાવનાર ની સંખ્યા 147 (61.25) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 93 (38. 75%) જોવા મળી હતી. અને તેનું t મૂલ્ય 3.45 ટકા હતું જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક છે તેમ કહી શકાય.
- શાળામાં અભ્યાસ કરતાં શારીરિક અક્ષમ બાળકોને વિશેષ સુવિધાઓ આપવામાં આવે છે જેમાં હા દર્શાવનારની સંખ્યા 154 (64.17) ટકા અને ના દર્શાવનાર ની સંખ્યા 86 (35.83) ટકા જોવા મળી હતી અને તેનું t મૂલ્ય પણ 4.37 ટકા હતું જે 1.96 કરતાં વધારે હતું માટે સાર્થક હતું તેમ કહી શકાય.
- પ્રસ્તુત સંશોધનમાં શૈક્ષણિક સાધનો ઘટકમાં હા માં જવાબ આપનાર ની સંખ્યા વધુ હોવાથી પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અસરકારક છે તેમ કહી શકાય.

❖ સંશોધનના શૈક્ષણિક ફલિતાર્થો

પ્રસ્તુત સંશોધન થકી નક્કી થયેલ હેતુઓના સંદર્ભમાં પ્રાપ્ત થયેલા તારણો ઉપરથી સંશોધકે કેટલાક મહત્વના ફલિતાર્થો દર્શાવવાનું નક્કી કર્યું છે જે આ મુજબ હતા

- એક શાળામાં પીવાના પાણી સાથે આરો પ્લાન્ટની સુવિધા ઓછા પ્રમાણમાં આપવામાં આવી હતી. આ પ્રમાણેની સુવિધા દરેક શાળાઓમાં આપવી જોઈએ
- શાળામાં પ્રયોગશાળાની સુવિધા ઓછા પ્રમાણમાં આપવામાં આવી હતી આ પ્રમાણેની સુવિધા દરેક શાળાઓમાં આપવી જોઈએ.
- શાળામાં આપવામાં આવતા સાધનો ઓછા પ્રમાણમાં ગુણવત્તા ધરાવતા હતા જે વધુ ગુણવત્તા ધરાવતા હોય તેવા સાધનો આપવા જોઈએ.
- શાળામાં કોમ્પ્યુટરની સુવિધા ઓછા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે જે વધુ પ્રમાણમાં આપવા જોઈએ.
- શાળામાં સામાજિક પત્રો, સમાચાર પત્રો, વાર્તાસંગ્રહ ઓછા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે જે વધુ પ્રમાણમાં આપવા જોઈએ

❖ ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણો

- સાંપ્રત સમયમાં સંશોધન જે તે ક્ષેત્રમાં સંપૂર્ણ કે આખરી હોતું નથી સંશોધનની પ્રક્રિયા નિરંતર ચાલતી પ્રક્રિયા છે. સંશોધકે પ્રસ્તુત સંશોધન માટે ક્ષેત્રની પસંદગી કરી ત્યારથી પ્રસ્તુત અભ્યાસક્રમ એ સંબંધિત અનેક સમસ્યાઓ સામે આવી હતી આ પ્રસ્તુત અભ્યાસ ઉપરાંત આ વિષય સંલગ્ન ભવિષ્યમાં હાથ ધરી શકાય તેવા સંશોધનો માટે સંશોધકે અહીં ભલામણો રજૂ કરી હતી જે નીચે પ્રમાણે જણાવી શકાય.
- સરકારી શાળાઓ અને ખાનગી શાળાઓ વચ્ચેની અધ્યયન અધ્યાપન પદ્ધતિ અંગેનો તુલનાત્મક અભ્યાસ.
- પ્રાથમિક શાળામાં અભ્યાસ કરતા બાળકોને શિક્ષણ પ્રત્યે અપેક્ષાઓનો અભ્યાસ.
- ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રાથમિક શિક્ષણની ગુણવત્તા અંગે શિક્ષકો અને અભિપ્રાયોનો અભ્યાસ.
- ગુજરાત રાજ્યમાં અને કેરલ રાજ્યમાં ચાલતી પ્રાથમિક શાળાઓનો તુલનાત્મક અભ્યાસ.

❖ ઉપસંહાર

પ્રસ્તુત સંશોધનમાં સંશોધકે સમસ્યા કથન, શબ્દોની વ્યવહારુ વ્યાખ્યા, અભ્યાસના હેતુઓ, અભ્યાસના પ્રશ્નો, અભ્યાસ ક્ષેત્ર અને પ્રકાર, અભ્યાસની પદ્ધતિ, અભ્યાસનું વ્યાપવિશ્વ, નિદર્શ, અભ્યાસના ઉપકરણની રચના, માહિતી એકત્રીકરણ અને ભાવિ સંશોધન અંગેની ભલામણોની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.

❖ સંદર્ભ સૂચિ

- શાહ, ડી.બી.(2004). શૈક્ષણિક આંકડાશાસ્ત્ર, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- શાહ, ડી.બી.(2004). શૈક્ષણિક સંશોધન, અમદાવાદ: યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ.
- ઉયાટ, દિનેશચંદ્ર એ. (2004) સંશોધન અહેવાલ લેખન શી રીતે કરશો ?નિજજન સાયકો સેન્ટર.
- ઉયાટ, દિનેશચંદ્ર એ(2004). શિક્ષણ અને સામાજિક વિજ્ઞાનોમાં સંશોધનનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર. રાજકોટ: સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટી.
- બુચ, એમ.બી.(1990) 5th સર્વે ઓફ રીસર્ચ ઇન એજ્યુકેશન, ન્યુ દિલ્હી. એન.સી.આર. ટી.

